

ხატოვანი სიტყვა-თქმები ორი ხეობის მიხედვით (დანდალო, მერისი)

ცისნამი ბერიძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
დოქტორანტი, ნიკო ბერძენიშვილის ინსტიტუტის
ფოლკლორის დიალექტოლოგიისა და ემიგრანტული ლიტერატურის
კვლევის განყოფილების მეცნიერი თანამშრომელი
ელ. ფოსტა: tsisnam.beridze@bsu.edu.ge
ORCID: 0009-0005-8200-1668

აბსტრაქტი: ხატოვანი სიტყვა-თქმები გადმოგვცემენ გარკვეულ მოკვეთილ აზრს და ალეგორიული თუ გადატანითი მნიშვნელობა აქვთ. მათ ხშირად იყენებენ მწერლობაში, თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ხატოვანი სიტყვა-თქმები ფართო ადგილს იჭერს ყოველდღიურ მეტყველებაშიც.

ყველა ენას აქვს მისთვის დამახასიათებელი ხატოვანი სიტყვა-თქმა, რათა უკეთ გამოხატონ საკუთარი სათქმელი, ემოცია... ხატოვანი სიტყვა-თქმების შესწავლა რთული საკითხია, ვინაიდან ის უკავშირდება შემქმნელი ხალხის ისტორიას, კულტურას, თვითმყოფადობას.

ხატოვანი სიტყვა-თქმებით მდიდარია ქართული დიალექტები, მათ შორის აჭარულიც, რომელთა შესასწავლად არაერთი კვლევა, შრომა, სტატია თუ მონოგრაფია შეიქმნა. აღსანიშნავია, მ. ხუბუას, ალ. ლლონტის, შ. ნიჟარაძის, შ. ძიძიგურის, ა. თაყაიშვილის, ჯ. ნოლაიდელისა და სხვათა გამოკვლევები (ფუტყარაძე, 2010: 71), თუმცა ხატოვანი თქმების რიცხვი იმდენად დიდია, რომ მათი სრულყოფილად შესწავლა მაინც ვერ მოხერხდა, რადგანაც „ტრადიციულ ენათმეცნიერებაში ნაკლები ყურადღება ექცევა დიალექტური ფრაზეოლოგიის შესწავლას... არ არსებობს ცალკეული დიალექტის ლექსიკონები“ (ცეცხლაძე, 2018: 9). შესასწავლად საჭიროა ცალკეული დიალექტების მიხედვით ხატოვანი სიტყვა-თქმებისა თუ ფრაზეოლოგიზმების შეგროვება, ანალიზი, სინთეზი და გამოცემა. „ხალხური ხატოვანი სიტყვა-თქმების შესწავლას გარკვეული სიძნელეები ახლავს. ამ სახის ლექსიკა ცოცხალ მეტყველებაზე ხანგრძლივ და სისტემურ დაკვირვებას მოითხოვს, მსგავსი მასალის უხვად მოპოვება შეიძლება ხალხთან უშუალო ურთიერთობისას, როცა საუბარი ლაღად, ძალდაუტანებლად ვითარდება და ყოველდღიურ ცხოვრებისეულ საკითხებს ეხება“ (ნოლაიდელი, 2007: 6).

აღნიშნულ სტატიაში წარმოდგენილია ხატოვანი სიტყვა-თქმები, რომლებიც ზემო აჭარის ორი ხეობის (მერისი, დანდალო) ცოცხალ მეტყველებაზე დაკვირვების შედეგად გამოვლინდა.

საკვანძო სიტყვები: ორი ხეობის; ხატოვანი სიტყვა-თქმები; კულტურული მემკვიდრეობა, მერისი, დანდალო.

* * *

შესავალი. ზემო აჭარის ორივე ხეობა (მერისი, დანდალო) უმნიშვნელოვანესი, ისტორიული, ბუნებრივი და კულტურული მემკვიდრეობის ადგილია. სტატიაში წარმოდგენილი ხატოვანი სიტყვა-თქმები ასახავს ხეობების უნიკალობას და მოსახლეობის ენასა და კულტურაში ღრმად ფესვებგადგმულ ყოფით და რელიგიურ წარმოდგენებს. ამ თემის შესწავლა **აქტუალურია**, რადგან ქართული დიალექტი დავინწყებას ეძლევა და მისი დაცვა და შენახვა თითოეული ქართველის ვალია.

სტატიის, „ხატოვანი სიტყვა-თქმები ორი ხეობის მიხედვით (დანდალო, მერისი)“ **მიზანია**, ზემო აჭარულისთვის დამახასიათებელი ხატოვანი სიტყვა-თქმების შეგროვება, ჩანერა, დამუშავება, რათა გამოვიკვლიოთ და გავანალიზოთ როგორ გამოხატავს ხატოვანი ენა ადგილობრივ კულტურულ და ბუნებრივ გარემოს. აღნიშნულთან დაკავშირებით ზემო აჭარის ხეობებში ჩავინერეთ ტექსტები, სადაც გამოვლინდა ძალიან ბევრი საინტერესო და სახასიათო ხატოვანი სიტყვა-თქმა.

სტატიის **მეცნიერული სიახლეა**, შევძლოთ სიტყვა-თქმების სისტემური ანალიზი, რაც დაეხმარება რეგიონის კულტურული ენის თავისებურებების უკეთ გაგებას. აგრეთვე, კვლევა ხელს შეუწყობს ხეობის მეტაფორული ენის განხილვას, როგორც კულტურულ, ასევე ლინგვისტურ კონტექსტში.

კვლევის მეთოდები: სტატიის შექმნისას გამოვიყენეთ ემპირიული მასალის დამუშავების, ისტორიულ-შედარებითი, აღწერის, ანალიზის, სინთეზის მეთოდები.

მსჯელობა. როგორც უკვე აღვნიშნეთ ორივე ხეობა (მერისი, დანდალო) მდებარეობს ზემო აჭარაში, კერძოდ, მერსი მდებარეობს ზღვის დონიდან 700 მეტრ სიმაღლეზე. იგი მოიცავს შემდეგ სოფლებს: გარეტყე, გუნდაური, ინაშარიძეები, მერისი, ნამონასტრევი, სიხალიძეები, სილიბაური. დანდალო მდებარეობს აჭარის ქვაბულში, მდინარე აჭარისწყლის მარცხენა მხარეს. იგი მოიცავს შემდეგ სოფლებს: ბალაძეები, გოგიაშვილები, დანდალო, მოსიაშვილები, ტაკიძეები, ხარაულა, ჯალაბაშვილები. სტატიაში წარმოდგენილი ხატოვანი თქმები სწორედ ორივე ხეობის სოფლებში ჩანერილ ცოცხალ მეტყველებაზე დაკვირვების შედეგადაა გამოვლენილი. ორივე ხეობის ქართული მთელი რიგი ენობრივი თავისებურებებით ხასიათდება. თავისებურია ლექსიკური მხარეც.

საილუსტრაციოდ დავასახელებთ რამდენიმე ხატოვან სიტყვა-თქმას:

აგიყვავდა ხელები – დალოცვის ფორმა: „ღმერთმა იგიყვავა მაი შენი ხელები“ (მერისი); „იარებმა იგიყვავა ხელები (დანდალო)“.

აკვანი ხომ არ მირნია – შრომა არ დამიხარჯავს, არ შევწუხებულვარ: „**მაგის აკვანი ხომ არ მირნია**, ხომ არ შევაკვდები (მერისი)“. შდრ.: „რამე დიემართება?! ჯავრი არ მაქ, ახლა მაგიც ვიდარდო, მაგისტვის აკვანი ხომ არ მირნია“ (ფუტკარაძე, ნოლაიდელი, 2022: 22-23).

ამაღებია ხელი – უინტერესო, ზერელე: „სულ დიმილუბა ოჯახი, **ამაღებია ხელია**“ (დანდალო).

ამომავალ მზეს თავიდან ეტყობაო – „მე მაშინვე მივხვდი, რაფერი გოგო იქნება, ძველებს უთქმიან, ამომავალ მზეს თავიდან ეტყობაო“ (მერისი); „ინსანს შეხედავ, მაშინათველაი მიხტები ვინაა. ნათქვამია, ამომავალ მზეს თავიდან ეტყობაო (დანდალო)“.

ბაირამი აქვთ – გახარებული არიან: „მოსათიბ ქალაში შუუშვი ძროხები და ბაირამი აქვან (დანდალო)“. შდრ.: „დღეს მაგას მაგრათ გუუმართლა, ყველაფრის გაკეთება მუასწრო და ბაირამი აქ“ (ნოლაიდელი, ფუტკარაძე, 2022: 26).

ბალზეა და ტყემალს ჭამს – ვერაფერს ხვდება, საქმეში ვერ ერკვევა: „ხალხი რა დღეშია და ის ბალზეა და ტყემალს ჭამს, ხებერი არ აქ“ (დანდალო); „თურქეთი დეიქცა და ხებერშიც არ არიან, ბალზე არიან და ტყემალს ჭამენ“ (მერისი). (შდრ. ნოლაიდელი, ფუტკარაძე, 2022: 26).

ბევრს ერაზუნება – ბევრი ლაპარაკი, უსარგებლო საუბარი: „იი, რა ტყვილაი ბევრს ერაზუნება“ (მერისი).

გაიხედავ ფეხითითებში – გარდაიცვლები: „ამდენს ინვალეფ და ერთი ნახავ რომ გეიხედავ ფეხითითებში“ (დანდალო).

გარედან ხორუმი ადვილია – „ვინცხამ არ იცის რამდენი ნვალეა აქ ამ თუთუნს, მისთვის გარედან ხორუმი ადვილია“ (მერისი); „იმდენი საქმე აქ ამ ფუტკრების მოვლას, გარედან ხორუმი ადვილია“ (დანდალო).

გულზე არ ეხატება – არ მოწონს: „ძალი არ მოწონს, დიდად გულზე არ ეხატება, მარა რა ქნას, შვილის ხატრისთვინ ითმენს“ (მერისი).

გულზე ცეცხლის შენთება – ნერვიულობა: „იმფერს ვნერვიულოფ, გულზე ცეცხლი მაქ შენთილი“ (მერისი); „რაის ჭამა მინდა ახლა მე, გულზე ცეცხლი მაქ შენთილი“ (დანდალო).

გული გადემელია – დიდხანს ლოდინი: „ჰა ნაი ამდენი ხანი, გული გედემელია“ (მერისი); „გოვ ამდენი მოლოდინით, გული გედემელია“ (დანდალო).

გულის დაღამება – მოშივება: „რაცხა დღეს მალე დამაღამა გულ“ (მერისი).

დაიბჯგინა ფეხები – გაჯიუტდა: „ვერაფერი ვუშველეთ, დაბჯგინილი აქ ფეხები“ (მერისი).

დანა პირს არ უხსნის – გაბრაზებულია, არაფერს ამბობს: „იმფერი გაბრაზებულია, დანა არ უხსნის პირს“ (მერისი).

დანა ყირყიტონში – დაკვლა: „ამანაც თუ არ უშველა, დანა ყირყიტონში“ (დანდალო).

დანყვეტილი არიან – „იმდენს შრომობენ, დაყვეტილი არიან“ (მერისი).

დღე მინაში არ ნაგყვება – უდროოდ არ მოკვდება: „ის კაცი გადარჩენილა, დღე მინაში არ ნაგყვება კაცს“ (მერისი), „ის სამი თვის ბაღანა ხის ტოტზე ჩამოკიდებულიყო და გადარჩა, დღე მინაში არ ნაგყვებაო“ (დანდალო).

ენაზე კბილის დაჭერა – გაჩუმება: „ენაზე კბილი დააჭერინა“ (მერისი); „ჯობია ენას კბილი დაეჭირო“ (დანდალო).

ენით მოკლა – ცუდი საუბარი: „იმფერი მწარე სიტყვები უთხრა, ენით მოკლა კაცი“ (მერისი).

ენის ნაგრძელება – შეპასუხება: „მასწავლებელს ენას ვუგრძელებდი“ (მერისი); „ნახავს მერე რაფერ უნდა ენის ნაგრძელება“ (დანდალო).

ენის წვერზე მიდგას – დავიწყება: „ახლა ენის წვერზე მიდგას, მარა ვერ ვიგონებ“ (დანდალო).

ერთ სისწორეზე წასვლა – ერთი საქმის გაკეთება: „ცოლმა და ქმარმა ერთ სისწორეზენა წევდენ“ (მერისი). შდრ.: „ბევრს არ მიედ-მოედვა, ერთ სისწორეზენა წეხვიდე“ (ფუტკარაძე, 2021: 113).

ერთი ხელი მისკენ აქ – ეხმარება: „ჩემ მოძმეს გოგო გაჭირვებულისთვინ მუუცია, მარა რა უნდა, ერთი ხელი მისკენ აქვან“ (მერისი).

ეშმაკი გადაეფარა – დაკარგულის დიდხან ვერ პოვნის გამო იტყვიან, ხოლმე. „აგერ ყოფილა და ვერ ვხედავდი, ეშმაკი იყო გადაფარებული“ (მერისი).

ვერ ჩახტა – ვერ გაიგო: „მისი გამოცანები ვერ გეიგო, ჭკვაში ვერ ჩახტა“ (მერისი). შდრ.: „გუთხარ, ჰამა ვერ ჩახტა“ (ფუტკარაძე, 2021: 113).

თავი მოსაფხანად არ მცალია – დრო არ მაქვს: „იმდენი საქმე მაქ, თავი მოსაფხანათ არ მცალია“ (დანდალო); „რა ქნას, თავი მოსაფხანათ არ ცალია“ (მერისი).

თავი ქუდში აქვს – საქმე მოგვარებული აქვს: „რა უნდა, მას საქმე თავი ქუდში აქ“ (მერისი).

თვალეზე ნისლი აქ გადაკრული – ვერ ხედავს: „ვეფერს ვერ ხედავს, თვალეზე ნისლი აქ გადაკრული“ (დანდალო); „რანა დევნახო, გო, თვალეზე ნისლი მაქ გადაკრული“ (მერისი).

თვალეები დაგრჩებოდა – მოგეწონებოდა: „თურმე აგერ ეს ბიჭი იმფერი ლამაზი ყოფილა, თვალეები დაგრჩებოდა“ (დანდალო); „იმფერი კაი ქვაბების ნაბორები ვნახე, თვალეები დაგრჩებოდა“ (მერისი).

თვალეები დალეოდეს – წყევლის ფორმა, მომკვდარიყოს: „ღმერთმა თვალეები დუულისოს ჩვენ მტრებს“ (მერისი).

თვალი დავადგი – მომეწონა: „იმ დიდ მამალს თვალი დავადგი“ (დანდალო).

თვალი ჭამს და თვალი სვამს – მოწონება: „რაფერ გინდა არ გასინჯო, თვალი ჭამს და თვალი სვამს“ (მერისი).

თვალის წასვლა – რამის მონდომება: „ის ორსულია და თვალი წუუვდოდა“ (მერისი).

იახა დამარეკია – წარმოდგენის შემაცვლევენა: „იმ ბავშვა იახა დამარეკია, აფერის არ ცხვენია“ (მერისი); „იახა დამარეკია, სირცხვილის რამე არ აქ“ (დანდალო).

კატი ნარწყევია – სანყალი, პატარა: „ი ვინ მუუყვანია, სუფთა კატი ნარწყევია“ (მერისი).

კბილების დაკრიჭვა – მოთმენა: „პანახან დაკრიჭეთ კბილები, გუუძელით“ (დანდალო).

კბილებს ხელისგულზე დიგინყოზ – მუქარა: „მაგ კბილებს ხელისგულზე დიგინყოზ“ (დანდალო).

კბილებში გაკვეხება – იტყვიან, როცა საკვები ცოტაა და არ ჰყოფნის: „რაცხა ვჭამე, ისიც კბილებში გემეკვება“ (მერისი).

კისრით ვარ დაკიდებული – გაუსაძლისი მდგომარეობა, მოუცლელობა: „ი რა მბავია გო, საქმი მგონე კისრით ვარ დაკიდებული“ (დანდალო).

კუდი ლილიას გზა ბარაქას – „თუ არ მოწონან, კუდი ლილიას, გზა ბარაქას“ (დანდალო).

მიწა გამხეთქოდა – განადგურება: „ნეტაი მიწა გამხეთქოდა და შით ჩავეტანე თან“ (დანდალო).

მიხვეული ავადმყოფი – იტყვიან ძალიან მძიმე ავადმყოფზე: „ამასწინ რო ეველ, მიხვეული იწვა“ (დანდალო).

მოტეხეთ ეშმაკს ფეხი – მოხერხება: „ერთი მესტუმრეთ, მოტეხეთ ეშმაკს ფეხი“ (დანდალო).

მოშპი-გავარდი – მოხერხებული: „ადრე მოშპი-გავარდი ქალი იყო“ (დანდალო); „მოშპი-გავარდი ძალი ყავს“ (მერისი).

მოჭარ საქმეს თავი – საქმის გადანყვეტა: „საქმეს მალენა მოჭრა თავი“ (მერისი).

მტერ თვალეზი დალეოდეს – მომკვდარიყოს: „სახლი ხვავით დავსილიყოს, მტერ თვალეზი დალეოდეს“ (დანდალო).

მუშამბაში გასახვევი – მოსაფერებელი: „მაგფერი გელინი მუშამბაშინა გაახვიო“ (მერისი).

მუხლებში წყალი ჩიმიდგა – გადავიღალე: „გუშინ ტირილში ვეხმარე, ჭამა ქონდენ და მუხლებში წყალი ჩიმიდგა“.

მწარე ცხოვრება – ცხოვრება დარდსა და გაჭირვებაში: „იგერ იმ ქალს წარე ცხოვრება ქონდა“ (მერისი).

ნამსხმანი დამადნა – სხვისი ტკივილის განცდა: „იმფერი იტირა, ნამსხმანი დამადნა“ (მერისი).

ნიკორის დადება – სახელის გატეხა, შერცხვენა: „კაცმა ნიკორი არნა დეიდო“ (დანდალო).

ომრი დეიტირა – დიდხანს იტირა: „დარჩენილიყო, მარა ომრი დეიტირა“ (მერისი) „იმდენი იტირა, ომრი დეიტირა“ (დანდალო).

ორი პარასკევი მაქ დარჩენილი – სიკვდილი მოახლოებულია: „ისეც ორი პარასკევი მაქ დარჩენილი“ (დანდალო).

პირზე ფეხის დადგმა – შერცხვენა: „ბაბას პირზე ფეხს ხომ არ დავადგამ“ (დანდალო); „უყვარდა, მარა მშობლებს პირზე ფეხს ხომ ვერ დაადგამდა“ (მერისი).

პირი ხისკენ (ქვისკენ) მიქნია – მოსაბოდიშებელი გამოთქმა, როცა ვინმეს ცუდი რამ უნდა აუწყონ: „პირი ხისკენ მიქნია, თქვენ ჯვარი გწერიათ და თვალეზის ანთება მაქ“ (დანდალო).

პირიდან თაფლი გადმოდის – ტკბილად მოსაუბრეა: „იმ ქალს ვერ მუუწყვა, პირიდან თაფლი გადმოდიოდა“ (დანდალო).

პირიდან ლუკმას გამეველებ – ეტყვიან იმ ადამიანს, რომელიც ძალიან უყვართ: „თქვენ არ იცით, ბადიში რაფერია, თქვენთვინ პირიდან ლუკმას გამეველებ“ (მერისი); „ბებო თქვენთვინ პირიდან ლუკმას გამეველებ“ (დანდალო).

პირის არ მიცემა – იტყვიან, როცა ვინმეს არ ელაპარაკებიან: „მეზობელს პირი არ მიცა“ (მერისი).

პირის მიცემა – ხელის შეშველება, თავზე ხელის გადასმა: „არ ლაპარაკობდენ, მარა ტირილში მაიც მიცა პირი“ (მერისი).

საჭმელი პირში ვინმემ არ ჩიმიდვა – თვითონ უნდა გაანძრიო ხელი: „მე თუ არ გავანძრიე ხელ-ფეხი, საჭმელი პირში ვინმემ არ ჩიმიდვა“ (დანდალო).

საჭმელს თავი ატკივდა – გაფუჭდა: „ნახე, ლობიას თავი ხომ არ აქ ატკენილი“ (მერისი).

სიკვდილი თვალით დევნახე – დიდ განსაცდელში, გაჭირვებაში ყოფნა: „მანდარინა ვჭამე და მევენამლე, სიკვდილი თვალით დევნახე“ (დანდალო).

სისხლი უდულთ – მოძრავი, ენერგიულები: „ბაღნები არიან, ახლა მაგათ სისხლი უდულთ“ (დანდალო).

სული არ შემეებრალე – ეტყვიან ადამიანს, რომელიც ძალიან უყვართ და შეუძლიათ ყველაფერი გაიღონ მისთვის: „თქვენთვინ სული არ შემეებრალე“ (დანდალო).

სული გევტაით – ძლივს გადავრჩით: „რაცხაფერ სული გევტაით“ (დანდალო).

სული კბილით მიკავია – ძალიან მიჭირს: „ნაი, მომშორდი და ისეც სული კბილით მიკავია“ (მერისი).

ტვინის გამორეცხვა – დავიწყება: „ვერაფერს ხვდება, ტვინი აქ გამორეცხილი“ (მერისი).

ტილის ფეხზე დასმა – გაამპარტავნება, გადიდგულება: „ტილს ფეხზე დეისვამ და თავზე ავაო, მაგაზეა ნათქვამი“ (დანდალო).

უჟმური არ აჰყვეს – ეშმაკი არ ჩაუსახლდეს: „უორმოცო ბაღვთან ცეცხლზე მუუვლელი არ შევლიან, უჟმური არ აყვესო“ (დანდალო).

უტკივარი თავის ატკივება – ძალით გასაჭირში ჩავარდნა: „მეტი საქმე არ მაქ ახლა კიდევ უტკივარი თავი ევტკინო“ (დანდალო).

ფუტი ამდის თავში – გაბრაზება, მოუცლელობა: „იმდენი საქმე მაქ თავი მოსაფხანათ არ მცალია, ფუტი ამდის თავში“ (დანდალო).

ქვა წამლათ აქციეს – ყველა ღონე იხმარა, ყველა საშუალებას მიმართავს: „ხუთი წელია შვილი არ ყავან, ქვა წამლათ აქციეს“ (დანდალო).

ლაზლა კისერში – დაკვლა: „თუ კიდევ უხტის ძროხა, მაშინ ლაზლა კისერში“ (დანდალო).

ყეზას თვალი არ უჩანს – უბედურება შეიძლება უცებ მოხდეს: „ერთი ნელა გედეიყვავი ბაღნები გზაზე, ყეზას თვალი არ უჩანს“ (დანდალო).

ყური მისცა – მოუსმინა: „კიდევ კაი ყური მიცა და არ შერცხვა“ (მერისი).

ყურს ნუ ათხვებ – მოუსმენლობა: „ყურს ნუ ათხვებ, ჯერ ბალანაა“ (მერისი).

შავფეხაი – ცუდი ფეხის: „ზოგი გენილი ოჯახში რომ შევა, შავფეხაი გამოდგება“ (მერისი).

შუბლი გახსნილი გაქ – მხიარული, დადებითი განწყობა: „რა იბრეთი ხარ გენილო, გწყენს, არ გწყენს შუბლი გახსნილი გაქ“ (დანდალო).

ჩაფხტი ჭკვაში – მივხვდი: „მერე და მერე ჩაფხტი ძვილაი ჭკვაში“ (დანდალო).

ჩალით დახურვა – არაფერი იმალება, იფარება: „ქვეყანა ჩალით ხომ არაა დახურული“ (დანდალო).

ჩამოვა ვირიდან – სიჯიუტის დაძლევა: „ბახალომ როის ჩამუა ვირიდან“ (დანდალო).

ჩიგივარდა კოვზი ნაცარში – გაუმართლებლობა: „რაო, ჩიგივარდა კოვზი ნაცარში? არ დარჩა შენებური?“ (დანდალო).

ცაში გამოკვერება – დიდხანს სიცოცხლე: „დღეს არიან, ხვალ აღარ, ცას ხომ არ გამეკვრებინ“ (მერისი).

ცოდვა ძირში არ დეეცემა – ჩადენილი ცოდვა, ბოროტება არ დაიკარგება: „ჰაცხა წამოკრავს, ცოდვა ძირში არ დეეცემა“ (მერისი).

ცოდვის მოგება – ბოროტების, დანაშაულის ჩადენა: „რამხელა ცოდვა მეიგო“ (მერისი).

ცხვირი გააშვირა – ეწყინა: „ცხვირი გააშვირა და ორი წელია აღარ უვლია ჩემთან“ (დანდალო).

წელში გამტეხა – გამანადგურა, განმაცვიფრა: „მაგ ბალანამ წელში გამტეხა“ (დანდალო).

წინ წასვლა – გამართლება: „ქალი მოყვანის მერე, მისი ცხოვრება წინ წევდა“ (მერისი).

ჭადის სახელი დამავინყდა – ვერ ვიხსენებ: „კაცს ჭადის სახელი დააინყდებო, მე მჭირს“ (დანდალო).

ჭაჭანება არ იყო ვინმესი – არ ჩანდნენ: „ჩეიე-ამეიეს ვუყურებდი იმათ სახს, მარა რათ გინდა, ჭაჭანება არ იყო ვინმესი“ (დანდალო).

ჭიმურის ჭამა – გამოცდილების მიღება: „მაგ გოგოს წასლამ კაი ჭიმური აჭამა“ (მერისი).

ჭიტი არ უქნიან გარში – არ გამოუხედავთ გარეთ: „რომ შეძრენ სახში, ჭიტი არ უქნიან გარში“ (დანდალო).

ჭკუას თვალი არ ეცემაო – „ტყვილაი ხომ არ ამბობენ ჭკუას თვალი არ ეცემაო“ (დანდალო).

ხელის გულზე ტარება – მოფრთხილება: „ქალი ხელისგულზენა ატარო“ (მერისი).

ხელს არ მეიჭამს – არ შერცხვება, უპატივცემულო არავის გაუშვებს: „აჭარელი ქალი, ვინ გინდა ოჯახში მუუვდეს, რაცხას დადგამს, ხელს არასდროს არ მეიჭამს“ (დანდალო).

ხეს და ქვას ვასკდებოდი – შემძლე, მოხერხებული: „იმფერი რძალი დავდექ, ხეს და ქვა ვასკდებოდი“ (დანდალო).

ჯაზი ფეხს მეიტეხს – არეულობა, უსუფთაობა: „პოლი მობესე, თვარა ჯაზი ფეხს მეიტეხს“ (მერისი).

ჯეშტი აქ გამოკრული – ძალიან ცხელს ჭამს, სვამს: „ისე ჩქარა დალია კოფე, გეგონება, ჯეშტი აქ გამოკრული“ (დანდალო).

ჯიბიებში ხელების ჩანყობა – უსაქმურობა: „ჯიბიებში ხელების ჩანყობით რამე არ გამუა“ (მერისი).

დასკვნა: დასკვნის სახით შეიძლება ვთქვათ, რომ ლოკალურად, ხეობებისა თუ სოფლების მიხედვით ხატოვანი სიტყვა-თქმების შეგროვება, საშუალებას მოგვცემს შევისწავლოთ ზემო აჭარულისთვის დამახასიათებელი ხატოვანი სიტყვა-თქმები და ამით ჩვენი წვლილი შევიტანოთ ხატოვანი სიტყვა-თქმების ლექსიკონების შედგენაში.

ეს კვლევა ხსნის გზას შემდგომი, უფრო ღრმა და დეტალური ანალიზისთვის, არა მხოლოდ აჭარული, არამედ ზოგადად, ქართული დიალექტების ხატოვანი სიტყვა-თქმების შესახებ, რათა დავიცვათ და შევინარჩუნოთ როგორც ქართული ენა, ისე ქართული დიალექტები.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ნოლაიდელი, 2007 – ნოლაიდელი ნანული, „სიტყვა სიტყვის მაკინარია“ (ხატოვან სიტყვა-თქმათა ნიმუშები აჭარულ დიალექტებში), აჭარული დიალექტის დარგობრივი ლექსიკა, IX, ბათუმი, 2007;
- ნოლაიდელი, ფუტკარაძე, 2022 – ნოლაიდელი ნანული, ფუტკარაძე ელზა, „ხატოვანი სიტყვა-თქმანი აჭარაში“, ბათუმი, 2022;
- ფუტკარაძე, 2021 – ზოგიერთი ლექსიკური ერთეულისა და ხატოვანი სიტყვა-თქმების შესახებ ზედა მაჭახლურში“, ქართულ-თურქული საერთაშორისო კონფერენცია, გორი, 2021;
- ცეცხლაძე, 2018 – ცეცხლაძე ნანა, „ფრაზეოლოგიზმთა კვლევის ასპექტები“, თბილისი, 2018.